

ІВАНУЩЕНКО Г.М.

З ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ НА СУМЩИНІ ПЕРІОДУ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ 1941-1943 рр.

Вивчення політики німецької окупаційної влади на Сумщині є сьогодні актуальним. Адже раніше при висвітленні даної тематики користувалися дослідженнями, які пройшли крізь решето комуністично-тоталітарної цензури. Нині постає можливість об'єктивного, неупередженого аналізу означеної проблеми.

Значний інтерес в даній галузі викликають праці В.Косика, Б.Ержабкової та інших науковців, які дослідили це питання як на загальноукраїнському рівні¹, так і на прикладі Райхскомісаріату "Україна"². Окремі аспекти освітньої політики німців у військовій зоні, до якої належала Сумська область, знайшли висвітлення, зокрема, у працях В.Нестеренка³ і Б. і Г.Корогод⁴.

Основними джерелами пошуку матеріалів по Сумській області слугують передусім звіти про діяльність освітніх установ, матеріали періодичних видань та інші архівні документи. Найбільший інтерес викликають такі видання, як "Сумський вісник" (Суми, 1941-1943 рр.), "Голос Охтирщини", "Відродження" (Ромни), "Путівлянин", а також кролевецькі, посткинські й лебединські газети⁵. Тому автор ставить собі за мету окреслити деякі аспекти освітнього життя на Сумщині періоду німецької окупації, використовуючи в першу чергу матеріали тогочасної місцевої періодики.

Слід зазначити, що вивчаючи матеріали газет, не можна всерйоз ставитися до пронімецької риторики, неодмінної в часи окупації. Хоча навіть крізь неї проглядається стримане ставлення авторів освітніх публікацій до "нового порядку".

Освітня політика на Сумщині мала декілька напрямів. Основна увага зосереджувалася на початковій школі, яка мала 4-річний термін навчання. Відвідувати її мусили всі здорові діти віком від 7 до 11 років. За порушення цієї вимоги батьків штрафували. Програма 4-річного навчання включала такі предмети: рідна мова, німецька мова (з 2-го класу), лічба, малювання, чистописання, співи⁶.

В цей період було налагоджено видання навчальної літератури. Але в перші місяці німецької окупації користувалися радянськими підручниками, в яких були купюри.

Проаналізовані документи дають можливість зробити висновок, що ця література друкувалася в Харкові. Авторський колектив очолював декан історико-філологічного факультету Харківського університету, професор Парадиський. Цим колективом було укладено "Буквар", "Малюнки до букваря", "Збірник вправ з орфографії для 2-3-4 класів", "Рідне слово - читанку для 2-3-4 класів", "Розмовник з німецької мови".

Підручники надходили до Охтирки, ймовірно до відділу народної освіти, просвітянськими каналами, а вже з ним уклали угоди про їх придбання Великописарівський, Тростянецький, Лебединський райони Сумської та деякі райони Полтавської областей⁷.

Згідно з інформацією Охтирського відділу освіти в 1941/42 навчальному році в районі працювало 53 школи, в яких у 1-4 класах навчалось 3000, а в 5-10 класах - 1600 учнів. На 1 жовтня 1942р. працювало вже 62 початкові школи, де в 1-4 класах було 4300 дітей і 230 вчителів⁸. У Краснопільському районі діяло 34 школи⁹. В школах Роменського району на 1 січня 1943 р. навчалось 6452 учні і працювало 680 вчителів¹⁰.

Найбільш актуальним освітнім питанням було присвячено багато статей в місцевих періодичних виданнях, давалася оцінка діяльності шкільних закладів. В окремих газетах досить часто друкувалася "*Дитяча сторінка*". На основі цих публікацій можна зробити висновок про національно-патріотичний зміст виховного процесу на Сумщині.

Питання розвитку професійної освіти займало чільне місце в тогочасній системі шкільних закладів. До них приймали учнів віком до 14 років, оскільки "*умови сьогоднішнього дня вимагають, щоб юнак чи дівчина ставали до праці*"¹¹. Декілька професійних шкіл працювало в місті Суми, а також в Охтирці (школа садівництва й городництва, курси німецької мови, педагогічна школа, школа крою, шиття й кулінарії). Мережа професійних шкіл охоплювала села Охтирського району: Чулахівку (сільськогосподарська), Олешню (лісництва), Кириківку (телеграфістів і залізничників), Хухру (скотарство і птахівництво). Платня за навчання у закладах цього району становила 200 крб. на рік з розрахунку 2 крб. за урок¹².

В системі професійної освіти на Роменщині ремісничі школи готували слюсарів, токарів, ковалів, ливарників, теслярів, стельмахів, бондарів; агрономічні - садівників, городників, бджолярів, шовківників, тваринників. Існували школи: вогнетривких будівельних матеріалів, медична і ветеринарна, духовна. Платня за отримання спеціальності в Роменському районі була помірнішою: 50 крб. на місяць і менше, в залежності від майнового стану батьків. Близько 25% учнів мали пільги на безкоштовне навчання, а учням ремісників ішов трудовий стаж¹³.

Центром загальноосвітньої і фахової підготовки виступало місто Суми. Тут діяли: школа художньої вишивки¹⁴, ремісничі, ряд приватних закладів (в тому числі й дитсадків), жіноча гімназія, школа для глухонімих дітей та інші¹⁵. Працювала також приватна школа, яку відкрив Семен Сапун для підготовки дітей до вступу в гімназію, що давала класичну освіту.

Програма навчання в загальноосвітній школі включала вивчення української та німецької мов (з 2 класу), рахування, чистописання, співів, технічної праці¹⁶. Як відомо, міністр окупованих територій А. Розенберг у розпорядженні від 29 грудня 1941 р. заборонив відкривати вищі навчальні заклади для українців¹⁷. Але укладачі шкільних програм подбали про те, щоб матеріали "*Читанки*" включали відомості з історії, географії, природознавства, фізики.

Велику роль в освітніх процесах відіграло товариство "*Просвіта*", де працювало багато українських патріотів. Завдяки їх діяльності навчально-виховний процес став потужним проявом національного руху. Осередки "*Просвіти*" діяли в Сумах, Кролевіці, Охтирці, Конотопі та інших райцентрах¹⁸. Саме в "*Просвітах*" формувалася український рух Опору німецьким окупантам. Зокрема, через Охтирську "*Просвіту*" йшов зв'язок з

Харківською, тісно пов'язаною з революційною Організацією Українських Націоналістів¹⁹. Підпільну групу ОУН в Сумах очолював голова сумської "Просвіти", відомий громадський і освітній діяч Семен Семенович Сапун. Згідно з "Повідомленням про засідання в німецькій комендатурі м. Суми за 12.12.42 року" він та 38 членів Організації були заарештовані німцями і розстріляні²⁰.

Отже, незважаючи на воєнний стан, цивільне життя в місті Суми та області, в тому числі освітнє, не тільки не припинялося, але й розвивалося. Пошук нових документів триває, і ця цікава проблема потребує подальших ґрунтовних досліджень.

¹Косик В. Україна в Другій світовій війні: В 3-х т. - Т.2. - Львів: Місіонер, 1998. - 383 с.; Косук Ж. The Third Reich and the Ukrainian question (Documents 1934-1944) - London, 1991. - 175 p.

²Ержабкова Б. Освіта і німецька шкільна політика в Райхскомісаріаті Україна // Визвольний шлях. - 1986. - №№1, 11-12; Косик В. Німецька шкільна політика в Райхскомісаріаті Україна // там само. - 1994. - №3. - С.351-359.

³Нестеренко В.А. Професійна освіта у військовій зоні України у 1941-1943 рр. // Сумська старовина. - 2002. - №10. - С.102-110.

⁴Корогод Б.Л., Корогод Г.І., Логвиненко М.І. Сумська область у роки Великої Вітчизняної війни. - Суми, 2003. - С.97-114.

⁵Покидченко Л.А. Розсекречені друковані видання періоду Другої світової війни і присвячені Великій Вітчизняній війні. - Суми, 2001.

⁶Феохтистов А. Навчальний рік починається // Голос Охтирщини. - 1942. - 23 серпня. - С.3.

⁷Народна освіта в Охтирському районі // там само. - 16 жовтня. - С.2-3.

⁸Там само. - С.3.

⁹Створення всеукраїнської учительської спілки // Визволення. - 1941. - 2 грудня. - С.4.

¹⁰Там само.

¹¹Сторінка для дітей // Голос Охтирщини. - 1942. - 15 листопада. - С.3.

¹²Ліквідувати репґтки комуністичного виховання // там само. - 7 жовтня. - С.3.

¹³Створення всеукраїнської учительської спілки // Визволення. - 1941. - 2 грудня. - С.4.

¹⁴Сапун С. Завдання школи художньої вишивки // Сумський вісник. - 1942. - 15 березня. - С.3.

¹⁵Державний архів Сумської області: Путівник / Держкомархів України. Держархів Сумської області. - Суми, 2002. - С.296.

¹⁶Феохтистов А. Вказ. праця. - С.3.

¹⁷Косик В. Україна в другій світовій війні. - Т.1. - 1997. - С.368.

¹⁸Сапун С. Завдання товариства "Просвіта" // Сумський вісник. - 1942. - 28 січня. - С.3;

Петренко П. В секції письменників // Голос Охтирщини. - 1943. - 8 січня. - С.2.

¹⁹Коваль М. Просвіта в умовах "нового порядку"(1941-1944рр.) // Український історичний журнал. - 1995. - №2. - С.37-42.

²⁰Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. : Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. - С.596-597.